

Zâb bölgesindeki Biskre (Beskere) belde-sinden olduğu için Biskrî ve Mağribî nisbeleriyle de anılmış, künyesi İbn Beşkûvâl tarafından Ebû'l-Haccâc olarak zikredilmiştir. Kıraat tahsili için 425 (1034) yılından itibaren seyahate çıkarak Batı Mağrib'den Fergana'ya kadar uzanan geniş alanda Afrika'nın çeşitli merkezlerini, Mısır, Hicaz, Şam, Irak, İsfahan, Horasan, Mâverâünnehir ve Türk dünyasını dolaştı. Bu seyahatleri sırasında kendi ifadesine göre 365 şeyh ile beraber oldu; kıraat öğrendiği 122 şeyhin ismine *el-Kâmil*'de yer verdi. Harran'da Muhammed b. Hasan en-Nakkâş'ın talebelerinden Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed ez-Zeydî, Dımaşk'ta Ebû Ali el-Ahvâzî, Mısır'da İsmâil b. Amr b. Râşid el-Haddâd, Mekke'de Muhammed b. Hüseyin el-Kârizî'nî, Bağdat'ta Ebû'l-Alâ Muhammed b. Ali el-Vâsîti onun belli başlı hocalarındandır. Bu seyahatlere rağmen yine de faydalanabileceği bir âlimden haberdar olması durumunda nerede olursa olsun kendisine ulaşmak isteyeceğini söyleyen Hüzeli, başta Ebû Nuaym el-İsfahânî olmak üzere İsfahanlı bazı âlimlerden hadis tahsil etti. Hüzeli'den, Muhammed b. Hüseyin el-Kalânîsi ve İsmâil b. İhşid *el-Kâmil*'indeki muhtevaya göre kıraat okurken İsmâil b. İhşid ayrıca hadis öğrendi. İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hasan Ali b. Asâkir b. Murrâhab'in da kendisinden sözü edilen eseri okuduğunu söylüyorsa da (*Gâyetü'n-nihâye*, II, 401) Ebû'l-Hasan, Hüzeli'nin ölümünden yaklaşık yirmi beş yıl sonra doğmuştur.

Nahiv dersleri veren, kelâm ve fıkıh meselelerine de vâkıf olduğu kaydedilen Hüzeli, 458 (1066) yılından itibaren ölümüne kadar Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî'nin meclislerine katılarak ondan usul konusunda istifade etti, Kuşeyrî de çeşitli nahiv meselelerinde kendisinden faydalandı. İbnü'n-Neccâr, Hüzeli'nin 468'de (1076) Bağdat'a tekrar geldiğini, burada hadis okuttuğunu, Abdullah b. Ahmed es-Semerkindî ile Muhammed b. Hüseyin b. Burgûs el-Hâşimî'nin ondan rivayette bulunduğunu söylemişse de (*Zehebî, Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 820) Hüzeli'nin vefat tarihi dikkate alındığında bu bilgide bir tarih hatası olduğu anlaşılır.

Zehebî, Nizâmülmülk'ün Hüzeli'yi Nişâbur'daki medresesinde görevlendirdiğini, onun bu görevi birkaç yıl yürüttüğünü, sarf ve nahiv konusunda önde gelen bir âlim olduğunu söylerken Süyûtî de Hüzeli'nin bu medresede mukrî olarak görev yaptığını ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdüğünü kaydetmektedir. Zehebî ayrıca onun kitabında kabul edilemez pek çok şeye yer verdiğine, kıraat isnadlarında yanlışları bulunduğuna işaret etmekte, bunlarla kıraatin sahih ve helâl olmayacağına dikkat çekmektedir. İbnü'l-Cezerî de Hüzeli'nin kitabında bu hataların mevcudiyetini kabul etmekle birlikte onun bu konuda mâzûr görülmesi gerektiği kanaatindedir. Çünkü Hüzeli konuya gerçekten kendisine kadar kimsenin ele almadığı genişlikte eğilmiştir. Kurrânın çoğunda isnad bilgisi bulunmadığından bazı yanlışların olması tabii sayılmalıdır. İbnü'l-Cezerî ayrıca Ebû'l-Alâ el-Hemedânî'nin bu hataları ele alarak tashih etmeye çalıştığını, ancak büyük bir kısmından hiç söz etmediğini belirtmiştir.

Zehebî, hayatının sonlarına doğru artık gözleri görmeyen Hüzeli'nin vefat tarihini *Ma'rifetü'l-kurrâ'ti'l-kibâr*'da 465 (1073) olarak tesbit ettiği ve *el-İber*'de de ona aynı yıl içinde ölenler arasında yer verdiği halde *Târîhu'l-İslâm* adlı eserinde biyografisini yanlış olarak 460 (1068) dolaylarında vefat edenler arasına almıştır.

Eserleri. *el-Kâmil fi'l-kırâ'ât* (*el-Kâmil fi'l-kırâ'âti'l-meşhûre ve's-şâzze*, *el-Kâmil fi'l-kırâ'âti'l-hamsin*). Hüzeli bu eserinde, tilâvet edilmekte olan tarikeleri ve bilinen kıraatleri bir araya getirdiğini belirtmekte, *el-Vecîz*, *el-Hâdî*'yi ve diğer kitaplarını bu eserle hükümsüz kıldığını söylemektedir. Kıraatlere dair elli rivayetin yer aldığı ve Zehebî'ye göre 1000'in üzerinde, Kâtib Çelebi'ye göre ise 1459 tarihin bulunduğu eserin bir nüshası Mektebetü'l-Ezher'de (nr. 200, 250 varak) bulunmaktadır. Müellifin *el-Vecîz* ve *el-Hâdî* adlı kitaplarının ise günümüze ulaştığına dair bir bilgi yoktur. Kütübhâne-i Umûmî-i Âyetullah Mar'aşî'de bulunan (nr. 3570, vr. 249^b-293^b) *el-Kırâ'ât* (*Mahtâtü'l-kırâ'ât*) adlı eserin kime ait olduğu bilinmemekteyse de içinde müellifinin *el-Kâmil* adlı eserine yaptığı atıflar dikkate alınarak Hüzeli'ye ait olabileceği ileri sürülmüştür (Seyyid Ahmed Hüseyinî, IX, 358). *el-Fihrisü's-şâmil*'de Seyyid Ahmed Hüseyinî'nin katalogundaki bilgilere atıfta bulunulmasına rağmen eser ihtimalden söz edilmeksizin Hüzeli'ye nisbet edilmiş ve muhtemelen onun *el-Kâmil*'i olabileceği söylenmiştir ki sadece bu iki eserin hacimleri dahi bunun doğru olduğunu ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 458-459; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 680; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XX, 61-62; a.m.f., *Mu'cemü'l-büldân*, I, 422; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), II, 815-820; III, 1037-1039; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: senâ 441-460*, s. 513-514; a.m.f., *el-İber*, II, 320; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 314; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, II, 397-401; İbn Nâsirüddin, *Tauzîhu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-İrkusûsî), Beyrut 1414/1993, IX, 237-238; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 325-326; Süyûtî, *Buğyetü'l-uv'ât*, II, 359; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1381; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 324; Ferrâc Atâ Sâlim, *Fihrisü't-tefsir ve 'ulûmü'l-kur'ân: el-kısmü'l-evvel*, Mekke, ts. (Câmiatü'l-Melik Abdilazîz), s. 253; Seyyid Ahmed Hüseyinî, *Fihrist-i Nüşahâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i 'Umûmî-yi Hazret-i Âyetullah el-'Uzmâ Necefi Mar'aşî*, Kum, ts. (Velâyet-i Kum), IX, 358; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulûmü'l-kur'ân, mahtâtü'l-kırâ'ât* (nşr. el-Mecmau'l-melîki li-buhûsî'l-hadreti'l-İslâmiyye), Amman 1994, s. 183; S. Wild, *The Qur'an as Text*, Leiden 1996, s. 30-34.

TAYYAR ALTIKULAÇ

HÜZELİYYE

(الهذلية)

Mu'tezile âlimlerinden
Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf'ın
(ö. 235/849-50[?])
görüşlerini benimseyen grup
(bk. EBÛ'L-HÜZEYL el-ALLÂF).

HÜZEYL (Benî Hüzeyl)

(بنو هذيل)

Adnânîler'e mensup,
şairleriyle ünlü bir Arap kabilesi.

Mekke ve Tâif civarındaki dağlık bölgede yaşayan Benî Hüzeyl milâdî VI. yüzyılın büyük Arap kabilelerinden biridir ve Mudarîler'in İlyâs b. Mudar'ın annesine nisbetle Hindif denilen kolundandır. Kabile boyuna adını veren Hüzeyl'in nesebi Adnân'a kadar şöyledir: Hüzeyl b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân. Müdrike'nin diğer oğlu Huzeyme'nin soyundan da Kinâne ve Esed kabileleri türemiştir. Kureys kabilesi bu Kinâne boyuna mensuptur; dolayısıyla Hüzeyl ile Kureys arasında yakın bir akrabalık vardır. Akrabalık ve bunun yanında komşuluk, Câhiliye döneminden itibaren bu iki kabile arasında kuvvetli bir dayanışma sağlamıştır. Özellikle İslâm öncesinde ve Mekke'nin fethine kadar geçen sürede Hüzeyl'in Kureys'in siyasî nüfuzu altında kaldığı görülür.

Hüzeyl'in iki oğlu Sa'd ve Lihyân vasıtasıyla Sa'd b. Hüzeyl ve Lihyân b. Hüzeyl

adlarıyla iki büyük kola ayrılan Hüzeyl kabilelerinin Câhiliye dönemindeki yurtları Mekke'nin doğu ve batısındaki dağlık bölgeler, Tâif'in batısında Cidde'ye uzanan bölge ve Medine yönünde Batn-Mar (bugünkü adıyla Vâdîfâtîma) vadisinde yer alan Nahletü'ş-Şâmiyye ve Nahletü'l-Yemâniyye idi; bunların birincisinde yaşayanlara Hüzeylü'ş-Şâm, ikincisinde yaşayanlara Hüzeylü'l-Yemân deniliyordu. Topraklarının çoğunluğu Serât sıradağlarının vadi ve yamaçlarından ibaret olan ve Hüzeyl kabilesine nisbetle Serâtü Hüzeyl diye adlandırılan, konumu ve verimliliği dolayısıyla da "Kalbü'l-Hicâz" denilen bu bölge başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte çok eskiden beri Hüzeyl'e aitti. Benî Hüzeyl'in yurduna sınır bölgelerde ise Kureyş, Süleym, Kinâne, Fehm ve Advân kabileleri oturuyordu. Benî Hüzeyl Mekke yakınında, kaynakların Arafat sınırları içinde gösterdikleri Vasîk vadisinde kurulan Zülmecâz adlı bir panayıra da sahip bulunuyordu. Kureyş-Hüzeyl ilişkilerinin önemli bir boyutunu gösteren ve Câhiliye döneminde çok ünlü olan bu panayır hac ayı zilhiccenin başında kurulur, terviye gününe kadar devam ederdi.

Benî Hüzeyl hakkında klasik kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Bu bilgi azlığı İslâm dönemi için de söz konusudur ve Mekke'ye yakın oturduğu halde Mekke tarihçilerinin bu kabileden çok az bahsetmeleri dikkat çekici bir durumdur. Mekke tarihçisi Ezrakî, Kureyş kabilesi Kâbe ve Mekke yönetimini eline geçirmeye onu kıskanan Benî Hüzeyl'in Yemen hükümdarı Tübbâ' Es'ad Kâmil'i (Ebû Karîb) şehrin üzerine yürümeye ve Kâbe'yi yıkmaya teşvik ettiğini söyler. Ancak Hüzeyl liderlerinin bu işi, adı geçen hükümdarı ortadan kaldırmak amacıyla yaptıklarını bildiren rivayetler de vardır. İbn İshak'tan nakledilen bir rivayete göre bu hükümdara karşı düşmanca duygular besleyen Hüzeylli kabile reisleri, Kâbe'ye kötü niyetle dokunan ve onun yakınında fitne fesat çıkaran kimselerin helâk edildiklerini bildikleri için onu Kâbe'yi yıkmaya ve orada saklanan kıymetli eşyaları ele geçirmeye kışkırtmışlardır. Ancak işin başında bundan hoşlanan hükümdar, danıştığı yahudi âlimlerinin Kâbe'yi yıkanın felâkete uğrayacağını ve bu işin kendisini ortadan kaldırmak için kurulan bir tuzak olduğunu söylemeleri üzerine onları öldürtmüş ve ardından Mekke'yi ziyarete giderek Kâbe'ye tâzimde bulunup üzerine tarihte ilk defa değerli bir örtü örtmüştür (İbn Hişâm, I, 24). Putperest Araplar'ın Kâbe'ye

verdikleri değer ve gösterdikleri saygı göz önüne alındığında bu ikinci rivayet daha mâkul görünmektedir. Nitekim Benî Hüzeyl, Fil Vak'ası sırasında da Kâbe'yi korumak için çalışan kabilelerle birlikte hareket etmiş ve kötü niyetinden vazgeçmeyen Ebrehe'yi Mekke'den uzaklaştırabilmek için politik yollar denenirken öncüler arasında yer almıştır. Kureyş adına Ebrehe'ye giden Abdümuttalib'in yanındaki iki kabile reisinden birinin Hüzeylli olduğu bilinmektedir.

Benî Hüzeyl Câhiliye döneminde bazı Arap kabile savaşlarına karışmıştır. Tarihçiler bunlardan ikisi hakkında bilgi vermekte ve Yevmü'l-Cüruf denilen savaşta Hüzeyl'e mensup Benî Muâviye'nin Benî Süleym'in saldırısına mâruz kaldığını, Yevmü'l-Bevbâ (Yevmü'l-Müleyh) denilen savaşta ise Hevâzin'den Mâlik b. Avf'ın baskın yapıp Hüzeyl'in Benî Lihyân kolundan bir kabileyi esir aldığını, onun peşine düşen Hüzeyloğulları'nın Müleyh'te esirlerini kurtardıklarını söylemektedirler.

İbnü'l-Kelbî, Hz. İbrâhim'in nesli arasında babalarının dinini bırakarak ilk defa puta tapanların Hüzeyloğulları ve taptıkları putun da Ruhât mevkiindeki Süvâ' olduğunu söyler. Ancak eserinin bir yerinde bu mevkiin Medine yakınındaki Yebu'da, diğer bir yerinde ise Batn-ı Nahle'de bulunduğunu kaydetmiştir. Hüzeyl'in Mekke yakınlarında yaşadığı dikkate alındığında ikinci rivayetin daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır. Süvâ'in beççileri Hüzeyl'in ana kollarından Lihyânoğulları idi ve bu puta Kinâne, Müzeyne, Amr b. Kays Aylân kabileleri de taparlardı. Bazı tarihçilere göre Hüzeyl'in Huzâa kabilesiyle ortak bir putu bulunuyordu. İbnü'l-Kelbî, Araplar'ın en eski putu olarak takdim edip bütün Araplar'ın tapındığını belirttiği bu Menât putunun beççilerinin de Hüzeyl olduğunu söyler. Ancak Ezrakî bu putun bakıcılarının Ezd ve Gassân kabileleri olduğu görüşündedir. Hüzeyl kabilesi mensuplarının bakımını üstlendikleri bu putlar yanında Araplar'ın diğer büyük putlarına da taptıkları bilinmektedir.

Benî Hüzeyl, Kureyşliler'le Resûlullah arasında cereyan eden mücadele ve çatışmalarda daima müşrik akrabalarının yanında yer almıştır. Uhud Gazvesi'nden sonra Lihyânoğulları'nın reisi Hâlid b. Süfyân (veya Süfyân b. Hâlid), Hz. Peygamber'e karşı bir saldırı hazırlığına girişerek komşu kabilelerden de asker toplamaya başlamıştı. Ancak Resûlullah bu saldırı hazırlıklarını duyunca hemen gerekli tedbirleri aldı ve Abdullah b. Üneys el-Cühenî'yi Hâ-

lid b. Süfyân'ı ortadan kaldırmakla görevlendirdi. Abdullah'ın tek başına onu pusuya düşürerek öldürmesiyle de bu saldırı ihtimali ortadan kalktı. Bu gelişme Benî Lihyân'ın müslümanlara karşı düşmanlığını daha da arttırmış olmalıydı. Nitekim bu olaydan yaklaşık bir ay sonra Hz. Peygamber tarafından Adel ve Kâre kabilesine İslâm'ın esaslarını öğretmek üzere gönderilen altı kişilik heyeti pusuya düşürdüler. Kendilerine ait Recî' suyu civarında gerçekleştirdikleri bu baskında söylediklerine göre amaçları bu müslümanları esir edip Bedir ve Uhud gazvelerinde yakınları ölen Kureyşliler'e satmaktı. Onlar teslim olmayınca üzerlerine saldırdılar, dördünü öldürüp diğer ikisini yakalayıp Mekke'ye götürdüler ve intikam almayı bekleyen ailelere sattılar; bu iki müslüman da kısa süre sonra Mekkeliler tarafından öldürüldü. Bir savaş sebebi teşkil eden bu saldırı ve katliam dolayısıyla Hz. Peygamber Benî Lihyân Gazvesi adı verilen bir sefer düzenledi. Ancak onun 200 sahâbi ile birlikte gelişini önceden haber alan Lihyânoğulları dağlara çekildiler ve topraklarında iki gün kalan Resûlullah geri döndü. Hüzeyl'in Hz. Peygamber'e karşı beslediği düşmanlık Mekke'nin fethine kadar devam etti. İslâm ordusunun şehre girişi sırasında, Hâlid b. Velîd'in emrindeki birlik üzerine Handeme dağının eteklerinde saldırı düzenleyenler arasında Hüzeylli gençler de vardı ve bu çatışmada öldürülen müşriklerden dördü onlardandı (Vâkîdî, II, 826).

Mekke'nin fethinin ardından Kureyş kabilesi gibi Benî Hüzeyl de kısa süre içinde İslâm'a girdi ve Ruhât'taki putları Süvâ' Amr b. Âs, Müşellel'deki Menât ise Sa'd b. Zeyd tarafından ortadan kaldırıldı. Hüzeyl kabilesinin toptan ihtidâsı bu kadar geç gerçekleşmekle birlikte, aralarında Sa'd b. Hüzeyl koluna mensup Abdullah b. Mes'ûd gibi davetin ilk günlerinde müslüman olanlar da vardı. İbn Hazm'ın verdiği, şairler dışında bu kabileden yetişen meşhurların yer aldığı ve aralarında tarihçi Mes'ûd'nin de bulunduğu listedekilerin tamamına yakını, İbn Mes'ûd ile yine onun gibi ilk müslümanlardan olan kardeşi Utbe'nin neslindedir. Özellikle bunlardan Utbe'nin torunu Ubeydullah b. Abdullah tâbiîn döneminde Medine'de yetişen en büyük âlimlerdendi. Mağribli kıraat âlimi Ebû'l-Kâsım el-Hüzelî Yûsuf b. Ali b. Cübâre de bu kabileden şair sahâbi Ebû Züeyb el-Hüzelî'nin soyundandır.

Benî Hüzeyl'e mensup kabilelerden bazıları, Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevî dönem-

HÜZEYL (Benî Hüzeyl)

lerinde gerçekleştirilen fetihler sırasında Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika gibi çeşitli bölgelere dağılmışlardır; Suriye'de Selemiye, Mısır'da İhmîm, Tunus'ta Bâce yerleştikleri merkezlerin başında gelmektedir. Bu arada komşu kabilelerle girdikleri mücadeleyi kaybederek asil yurtlarının bir kısmını onlara bırakmak zorunda kalmışlardır. Hemdânî, III. (IX.) yüzyılın sonlarına doğru Abbâsîler'in Mekke valisi -muhtemelen Türk asıllı- Uc b. Şâh (Uc b. Sâc) tarafından desteklenen Benî Sa'd'ın Benî Hüzeyl'i yerinden sürüp çıkardığını kaydeder (*Şifâtü Cezîretî'l-'Arab*, s. 323). Valinin verdiği desteğin sebebi, muhtemelen Hüzeylîler'in, yurtlarından geçen hac yolu için tehlike oluşturmalarıdır. Çünkü bu kabile hacı kabilelerine saldırılarıyla tanınmıştı ve onlardan korkan hacılar sahilden giden sıkıntılı yolu, Serât dağının doğusundan giden daha serin ve rahat yola tercih ediyorlardı. Benî Hüzeyl, sonraları da Mer-rüzzahrân'ı Benî Harb'e bırakmak zorunda kaldı ve uzaklaştırıldığı bu bölge yüzünden iki taraf arasında IV. (X.) yüzyılda da şiddetli çatışmalar meydana geldi (Âtik b. Gays el-Belâdî, *Kalbû'l-Hicâz*, s. 32-33). Bu göçlere ve bazı topraklarının komşu kabilelerin eline geçmesine rağmen Benî Hüzeyl, günümüze kadar Câhiliye dönemindeki asil yurdunda oturma-ya devam etmiştir. Kaynaklarda bölgede kalan Hüzeylîlerin isimleri, Mekke halkıyla ilişkilerini sürdürmelerine rağmen çok nâdir olarak ve yine savaşçılık kabiliyetleri sebebiyle geçmektedir. Meselâ tarihçi Arîb b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Bahreyn Karmatîleri'nin en güçlü lideri Ebû Tâhir el-Cennâbî, 317 (930) yılında 8 Zilhicce (12 Ocak) terviye günü Harem-i şerîf'i basarak Kâbe'nin kapısını kırıp içindeki mücevheratı yağmaladıktan sonra altın olduğu sökmek için üstüne çıktığında, Ebûkubeyns dağına yerleşmiş olan Hüzeyl okçuları tarafından ok yağmuruna tutulmak suretiyle aşağı indirilmiştir (*Şılatü Târîhi't-Taberî*, XI, 119).

Johann Ludwig Burckhardt, Benî Hüzeyl'in XIX. yüzyıldaki durumu hakkında bilgi verirken bölgenin en iyi nişancılarının bu kabileden çıktığını, cesaretleriyle ünlü Hüzeyl savaşçılarının Vehhâbîler'le savaştıklarını, ancak 300 adamlarını kaybettikten sonra teslim olduklarını söyler. Doughty ise eski yolu takiben Tâif'ten Cidde'ye giderken bu kabile mensuplarıyla karşılaşmış ve vücut yapıları hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Philby de onlarla aynı güzergâhta görüşmüş, nasıl zor bir hayat yaşadıklarını anlatırken de yün-

den örülmüş bot şeklinde kalın çorap giydiklerini, kısa boylu olduklarını, arıcılık, koyun beslemek ve sulamaya müsait teraslarda ziraat yapmak gibi işlerle uğraştıklarını belirtmiş, zor arazi şartlarına uygun, tepelere keçi gibi tırmanan bir cins deve yetiştirdiklerinden de bahsetmiştir. Bugün de kabile mensupları, yurtlarının kuzeyinde veya güneyinde yaşamalarına göre eskiden olduğu gibi Hüzeylû's-Şâm ve Hüzeylû'l-Yemân adlarıyla tanınmaktadır. Tâif'in batısında kalan Kerâ dağlarındaki beldeler en önemli yerleşim merkezleridir. Eski Tâif-Mekke yolunun Yemeniye vadisinden ayrıldığı noktadaki Zeyme vahası bu merkezlerin başında gelir. Mekke'nin dış mahallelerinden Meâbide'de oturanların çoğu Hüzeylî olup hurma, tahıl ve hayvan ticaretiyle uğraşırlar.

Benî Hüzeyl Arap kabileleri arasında şairleriyle ün yapmıştır. Hassân b. Sâbit en iyi şairlerin Hüzeyl'den çıktığını, İbn Sellâm el-Cumahî de en iyi Hüzeli şairin tartışmasız Ebû Züeyb olduğunu söylemiştir. İbn Hazm bu kabilede yetmişin üzerinde şair yetiştiğinden bahseder ve en ünlülerinin adlarını sayar (*Cemheretü ensâbi'l-'Arab*, s. 185, 186). İbn Kuteybe ise Hüzeyl'den on şairi zikre değer bulmuş ve şairlerinden bazı örnekler vermiştir (*eş-Şî'r ve's-su'arâ*, s. 653-670); bunlar Ebû Züeyb, Mütenahhil, Ebû Hırâş Huveylid b. Mürre, Mâlik b. Hâris ve kardeşi Üsâme, Ümeyye b. Ebû Âiz, Sahr el-Gay, Ebû'l-İyâl ve Ebû Kebîr'dir. Bu şairlerden ömürlerini tamamen Câhiliye'de geçirenler azdır; çoğu muhadramundan olup İslâmî dönem de idrak etmiştir. Bunlardan ölümü ilk tebliğ yıllarına rastlayan Ebû Kebîr'in İslâm'a girip girmediği kesin şekilde bilinmezken Ebû Hırâş Huveylid'in hayli ilerlemiş bir yaşta müslüman olduğu nakledilmektedir.

Arap dilci ve nahivcileri bu kabilenin dilini nâdir birkaç kabilenin dili yanında fasih ve güvenilir bulmuşlar, şairlerini örnek olarak zikretmişlerdir (istihâd). Genel kanaate göre klasik Arapça'nın esas unsurlarını, Medine yakınlarından Hîre'nin kuzeyine ve Mekke'nin biraz güneyinden Bahreyn körfezine çekilecek iki hat arasında kalan bölgede yaşamış Kays, Temîm, Hüzeyl, Tay ve Kureys kabilelerinin lehçeleri vermiştir (Blachère, s. 71). Lugat âlimleri, dil çalışmaları için seçtikleri bazı bedevî kabilelerinin yanında Benî Hüzeyl'in yurdunda da giderlerdi. Bunların en meşhuru olan İmam Şâfiî'nin Hüzeyl şairlerinin 10.000 beytini i'râbı ve garfbi ile

ezbere bildiği nakledilmektedir (Süyûtî, I, 160); meşhur şair Asmaî de ondan bu şiirleri okumuştur (İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 163). Hüzeli şairlerin şiirlerine özel bir önem verilmiş ve bunlar dil çalışmalarının başından itibaren rivayet edilmiştir. Şiir râvilerinin büyüklerinden olan Ebû Saîd es-Sükkerî (ö. 275/888), bu şairlerin şiirlerini *Dîvânü şu'arâ'i Hüzeyl* adlı bir divanda toplamış ve şerhetmiştir. Divanın ilk neşirleri Avrupa'da şairlere göre bölüm bölüm yapılmış (*İA*, XI, 93), eserin tamamı ise 1965 yılında Dârü'l-kütübü'l-Mısıriyye idaresi tarafından *Dîvânü'l-Hüzeliyyîn* adı altında, kütüphanelerinde bulunan nüsha esas alınarak ve eski neşirlerle bunlardaki notlar ve Sükkerî'nin şerhi de göz önünde tutularak neşredilmiştir (I-III, Kahire 1965). Eserde Hüzeyl'e mensup 120 şaire ait 380 parça şiir yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 30, 38; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, s. 28, 30, 50; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 826-827, 870; III, 924; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 24, 50, 170, 267-268, 279-280; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1989, s. 229-230; İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, II, 136, 146; III, 150; Arîb b. Sa'd, *Şılatü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl] içinde), XI, 119; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-su'arâ*, s. 653-670; a.mlf., *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 65, 269; Belâzürî, *Ensâb*, XI, 209, 211, 242, 254-257; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 567; II, 107-109, 133-134, 538; III, 66; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretî'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Hivâlî), Riyad 1977, s. 323; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 114, 267; İbn Hazm, *Cemhere* (nşr. E. L. Provençal), Kahire 1948, s. 185, 186; Bekrî, *Mu'cem*, I, 88, 90, 284, 376; II, 1185; Sem'ânî, *Ensâb* (Bârûdî), XI, 209, 211, 242, 254-257; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 449; III, 107; IV, 313; V, 205; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 167, 260; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 115, 166; IV, 163; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, II, 349; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, II, 158, 172; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 319; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1984, s. 387; a.mlf., *Kalâ'idü'l-cümân* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1982, s. 133; Süyûtî, *el-Müzhîr*, I, 160, 211, 222; II, 129, 333, 458-459, 483; R. Blachère, *Histoire de la littérature arabe*, Paris 1966, s. 71, 130, 261, 280-281, 286, 287, 290, 348, 444, 600, 601; Kehhâle, *Mu'cemü' kabâ'ilü'l-'Arab*, Beyrut 1388/1968, I, 1213-1215; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 534 vd.; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 45; Âtik b. Gays el-Belâdî, *Mu'cemü' kabâ'ilü'l-Hicâz*, Mekke 1403/1983, s. 453, 454, 547-548; a.mlf., *Kalbû'l-Hicâz*, Mekke 1405/1985, s. 13, 18, 32-33; Hamd b. İbrâhim el-Hakîl, *Kenzü'l-ensâb*, Riyad 1413/1993, s. 223-225; J. Schleifer, "Hüzeyl", *İA*, V/1, s. 665-666; Nihad M. Çetin, "Sükkerî", a.e., XI, 93; G. Rentz, "Hudhayl", *EP*² (Fr.), III, 559-560; Rahmi Er, "Ebû Züeyb el-Hüzeli", a.e., X, 272.

